

VERGİYE GÖNÜLLÜ UYUMU ETKİLEYEN SOSYAL FAKTÖRLERİN VERGİ TAHSİLAT ORANLARI İLE İLİŞKİSİ: DOĞU KARADENİZ BÖLGESİNDEKİ SEÇİLMİŞ İLLERDE BİR ARAŞTIRMA

Özgür Mustafa ÖMÜR¹
Uğur BELLİKLİ²

ÖZ

Geçmişten günümüze ülkemizde vergi, devletin en önemli finansman kaynağı olduğundan devlet için son derece önemli bir yere sahiptir. Vatandaşlar açısından ise gelir, servet ve harcamalarda daralmaya sebep olması, kişisel karşılığı bulunmaması ve zorla tahsil edilmesi gibi nedenlerden dolayı vergiye gönüllü uyum kolay olmayabilir. Devlet vergiye gönüllü uyumu sağlayabilirse, kamu hizmetlerini yerine getirebilmek için ihtiyaç duyduğu finansal kaynağa daha rahat ulaşabilecektir. Yapılan çalışmalar, ekonomik ve mali faktörlerin olduğu kadar sosyal faktörlerin de vergiye gönüllü uyumu arttırabileceğini göstermektedir. Vergiye gönüllü uyumu arttıracak sosyal faktörler arasında vergi bilinci, vergi ahlakı ve vergi konusunda kamu otoritesine duyulan güven konuları yer almaktadır. Bu çalışmada söz konusu konuların Doğu Karadeniz Bölgesi'nde seçilmiş illerde (Samsun, Trabzon ve Giresun) yaşayan vatandaşların yaş, cinsiyet, eğitim durumu ve gelir seviyeleri gibi demografik faktörlerle ve bu illerdeki vergi tahsilat oranlarıyla ilişkisi incelenmiştir. Demografik faktörlere göre vatandaşların vergi bilinci, vergi ahlakı ve vergi konusunda kamu otoritesine duyulan güven konularına ilişkin anlamlı farklılıklar tespit edilmiş, bunun yanı sıra illerin vergi tahakkuk ve tahsilat oranları ile de sonuçların uyumlu olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Vergi, Vergi Bilinci, Vergi Ahlakı, Vergi Uyumu, Kamu Otoritesine Güven

THE RELATIONSHIP BETWEEN TAX COLLECTION RATES AND SOCIAL FACTORS AFFECTING VOLUNTARY TAX COMPLIANCE: A SURVEY IN SELECTED PROVINCES IN EASTERN BLACK SEA REGION ABSTRACT

From past to present, tax in our country has had a very important place for the state because tax is the most important financial resource of the state. In terms of citizens, it may not be easy to voluntarily adapt to the tax system due to the fact that it causes a

¹ Giresun Üniversitesi Alucra Turan Bulutcu Meslek Yüksekokulu. Öğr. Gör. mail: ozgur.omur@giresun.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5624-1020

² Giresun Üniversitesi Alucra Turan Bulutcu Meslek Yüksekokulu. Öğr. Gör. mail: ugur.bellikli@giresun.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4571-6200

reduction in income, wealth and expenditures, there is no return in exchange and it is charged against one's will. To the extent that the state ensures voluntary compliance, it will be able to reach the financial resources needed to fulfill public services. In the past research, it is argued that economic factors and financial factors as well as social factors may increase voluntary compliance. Social factors that will increase voluntary compliance include tax consciousness, tax ethics and trust in public authority about taxation. This study investigates the relationship between demographic factors such as age, gender, educational status and income levels of citizens living in selected Eastern Black Sea Region provinces (Samsun, Trabzon and Giresun) and the tax collection rates within the same region. Significant differences have been detected in terms of citizens' tax consciousness, tax ethics and trust in public authority on tax matters based on demographic factors. Also, the findings are compatible with the tax accrual and collection rates across the sample provinces.

Keywords: Tax, Tax Consciousness, Tax Ethics, Tax Compliance, Trust to Public Authority.

Giriş

Vergi, devletin varlığını sürdürebilmesi için yapması gereken harcamaların en önemli finansman kaynağı olmasına rağmen, yükümlüler için kişisel karşılığı olmayan ve hukuki zorlamaya dayanan bir giderdir. Bu özelliklerinden dolayı vergi, devlet için her ne kadar önemli bir yeri olsa da, toplum üzerinde bir yük olarak hissedilir. Toplumun vergiye karşı sempatisi ne kadar fazla olursa, vergiye uyumu da o kadar kolay olur. Vergi yükünün hafif olması, vergi sisteminin adaletli olması, denetimlerin ve cezaların caydırıcı olmasının yanı sıra toplumun vergi bilincinin yüksek, vergi ahlakının oluşmuş ve vergileme konusunda devletine güveniyor olması da vergiye olan sempatisini etkileyen faktörler arasında yer almaktadır. Özellikle beyana dayalı vergi sisteminde vergiye gönüllü uyum çok önemlidir.

Ülkemiz vergi sisteminde genel olarak beyana dayalı vergileme söz konusudur. Beyana dayalı vergileme, vergi ile ilgili temel yükümlülüklerin vergi mükellefi ya da mükellefin yasal temsilcisi tarafından yerine getirilmesi anlamına gelmektedir. (Ömürbek vd., 2007: 103-104). Bu durumda vergi idaresinin görevi yükümlünün yapmış olduğu işlemlerin doğruluğunu araştırmaktır. Fakat yükümlülerin vergi konusunda bilinci yüksek, vergi ahlakı oluşmuş ve vergileme konusunda devletine güveniyor olması vergi

idaresin görevini daha da hafifletir. Bu şekilde devlet harcamalarının finansman kaynağını rahatlıkla elde edecektir.

Bu çalışmanın amacı, vergiye gönüllü uyumu sağlamak açısından son derece önemli olan vergi bilinci ve vergi ahlakı ile vergileme konusunda kamu otoritesine duyulan güven kavramlarının Doğu Karadeniz Bölgesi'nde seçilmiş illerde yaşayan vatandaşların yaş, cinsiyet, eğitim durumu ve gelir seviyesi gibi demografik faktörlerle ilişkisini araştırmaktır. Bunun yanı sıra söz konusu ilişkilerin, vergi tahakkuk ve tahsilatı bakımından da karşılaştırılması sağlanacaktır. Çalışmanın ana kütlelerini Samsun, Giresun ve Trabzon illerinde yaşayan vatandaşlar oluşturmaktadır. Çalışmada öncelikle vergi ahlakı, vergi bilinci ve kamu otoritesine duyulan güvenin vergileme açısından önemi üzerinde durulacak ve bu alanda daha önce yapılmış literatüre değinilecektir. Daha sonra ise söz konusu illerin vergi tahakkuk ve tahsilat oranları incelendikten sonra, bu illerde yaşayan vatandaşlarla gerçekleştirilen yüz yüze anket çalışması neticesinde alınan sonuçlar IBM SPSS Statistics 24 paket programı ile değerlendirilip, vatandaşların vergi bilinci, vergi ahlakı ve vergisel konularda kamu otoritesine duyulan güven konularındaki düşüncelerinin demografik faktörlere göre anlamlı farklılıkları olup olmadığı ortaya konulacaktır. Ayrıca vergi tahakkuk ve tahsilat oranları ile bu sosyal faktörler arasında bir bağlantı olup olmadığı da incelenecektir.

1. Vergi Bilinci ve Vergi Ahlakının Vergileme Açısından Önemi

Vergi zorunlu ve karşılıksız bir kamu geliridir. Bu nedenle toplumu oluşturan bireylerin bazıları vergiye kolay uyum sağlayamayabilir (Pehlivan, 2015: 161). Kişiler vergi ödemeleri karşılığında devletten kişisel bir karşılık bekleyemezler. Bununla beraber vergi, bireylerin kullanılabilir gelirlerinde, servetlerinde ve harcamalarında daralmalara sebep olduğu ve aynı zamanda da bireylerin tasarruf yapabilme potansiyellerini azalttığı için genellikle bireyler tarafından bir külfet olarak görülmekte ve hoş karşılanmamaktadır. Bu yüzden yükümlüler yasal olarak vergi ödemeleri zorunlu olmasına rağmen vergi ödememek için yasal ya da yasal olmayan çeşitli yollara başvurmaktadırlar (Bilgin, 2011: 167). Bu yollardan en bilinenleri vergi kaçakçılığı ve vergiden kaçınmadır. Vergi kaçakçılığı, bir verginin yasadışı olarak ödenmemesi olarak tanımlanır. Öte yandan, vergiden kaçınma ise yasal olarak ödenecek vergileri azaltmak veya azaltmak için bir yol aramak durumunda

ortaya çıkar (W. McGee ve George, 2008: 324). Mükelleflerin vergi kaybına neden olan bu yollara başvurmasının altında yatan durum, vergi sonrası net kazançlarını artırmak istemelerinden kaynaklanmaktadır (Savaşan ve Odabaş, 2005: 5).

Vergi tüm devletlerin faaliyetlerini sürdürebilmesi için önemli bir yere sahiptir. Günümüzde verginin, devletin finansman ihtiyacını (mali fonksiyon) sağlamanın yanı sıra temel iktisadi hedeflere ulaşmak (iktisadi fonksiyon) ve gelir dağılımında adaleti sağlamak (sosyal fonksiyon) gibi birçok fonksiyonu vardır (Ömür ve Gerçek, 2017: 198). Yükümlülerin ödemeleri gereken vergiyi ödememeleri sonucunda ortaya çıkan yüksek vergi kaçırma eğilimi beraberinde bazı önemli sorunlara da yol açmaktadır. Bunlar arasında; yeterli vergi toplanamaması, bütçe açıklarının artması, yüksek vergi oranı uygulamalarına yol açması, adaletsiz bir vergi sisteminin oluşması ve dengesiz gelir dağılımının ortaya çıkması yer alır. Ayrıca vergi kaçırma suçuyla etkin mücadele edilmemesi, toplumdaki adalet anlayışının yıpranmasına yol açabilir ve bu durum halkın devlete ve vergi sistemine olan güvenini sarsabilir (Öz Yalama ve Gümüş, 2013: 82).

Vergi kaybına neden olan faktörler çok çeşitlidir fakat vergi kaybına neden olan faaliyetleri yerine getirenler mükelleflerin bizzat kendileridir (Savaşan ve Odabaş, 2005: 4). Yükümlülerin vergiye karşı tutum ve davranışlarını belirleyen birçok faktör bulunmaktadır. Bunlar kendi içinde ekonomik, mali ve idari faktörler ile ekonomik olmayan faktörler olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır (Giray, 2016: 2). Yükümlülerin vergiye uyumunun sağlanmasında ödeme gücü, vergi oranları, vergi sisteminin yapısı, denetimlerin sıklığı ve cezaların caydırıcılığı gibi ekonomik ve idari faktörler etkili olabileceği gibi, yükümlülerin vergi bilincine ve ahlakına sahip olması ile devletine bu konuda güvenmesi de etkili olabilmektedir (Maciejovsky vd., 2012: 348).

Toplumun ahlak normları ile vergileme arasında yakın bir ilişki olduğu söylenebilir. Vergi ödemeyi ahlaki açıdan önemli gören ve vergi kaçakçılığını ayıplayan bir toplumda mükelleflerin vergiye gönüllü uyumunun daha kolay olacağı ifade edilebilir (Aktan, 2012: 5). Vergi ahlakı, mükelleflerin vergi ödeme konusunda içsel bir motivasyonu olarak tanımlanır. İçsel motivasyon ise dışsal bir baskı ya da zorlama olmaksızın gönüllü olarak vergiyi ödeme veya ödememe anlamına gelir (Aktan, 2012: 1). Yakalanma riski olmamasına rağmen insanların gönüllü bir şekilde vergilerini ödemelerini, başka bir ifade ile vergiye gönüllü uyumlarını açıklayan

en önemli husus, vergiye karşı “içsel motivasyon” olarak ifade edilen vergi ahlâkıdır (Tosuner ve Demir, 2007: 9). Yani vergi ahlâkı, mükelleflerin yükümlülüklerini gönüllü olarak yerine getirmelerini ifade etmektedir ve vergi uyumunu etkileyen önemli faktörlerden birisidir (İzgi ve Saruç, 2011: 133). Vergi kanunları ne kadar istenilen düzeyde olursa olsun, uygulayıcılar vergi kanunlarını ne kadar iyi uygularsa uygulasin; eğer yükümlülerin vergi ahlâkı düşük seviyede ise sürekli vergi kaçırma yolları arayacaklardır. O halde, bir vergi sisteminden beklenen başarı, vergi ahlâk düzeyi yüksek mükelleflerin sayılarının artması ile doğru orantılı olarak artabilir (Tosuner ve Demir, 2007: 12).

Ülkeler vergi gayretini en yüksek seviyede tutma eğilimi içerisinde. Bunun sağlanabilmesi için vergi idaresinin ve mali yargının etkinliğinin yanı sıra toplumu oluşturan bireylerin vergi bilincine sahip olması da gerekmektedir (Taytak, 2010: 496-498). Vergi bilinci, mükellefin ödediği vergi miktarı ile yararlandığı kamusal mal ve hizmetleri ilişkilendirmesidir. Vergi bilincinin oluşturulması için mükellefin, devletin ürettiği mal ve hizmetlerin ancak vergiler ile finanse edilebileceğini fark etmesi gerekmektedir (Savaşan ve Odabaş, 2005: 8). Bu kapsamda vergi bilinci, devletin yerine getirmekle yükümlü olduğu kamu hizmetlerinin gerçekleştirilmesi için, yükümlülerin elde ettiği gelirlerden veya sahip oldukları servetlerinden kanunlarda belirtilen usul, esas ve oranlara göre devlete katkıda bulunmaları gerektiğini fark etme, bilme ve hatırlama yeteneğine sahip olmalarını ifade etmektedir (Narta’dan aktaran Ömürbek vd., 2007: 104). Söz konusu bilinç düzeyi ne kadar yüksek olursa vergilemede amaca o kadar kolay ulaşılır. Çünkü vergi bilincinin yüksek olduğu toplumlarda vatandaşlar ödedikleri vergilerin kendilerine ne şekilde döneceğini ve bu vergilerin nerelere harcandıklarını bilirler, bunun neticesinde de üzerlerine düşen vergi ile ilgili yükümlülüklerini kendilerinden beklenildiği gibi ve herhangi zorlama unsuruna gerek kalmaksızın yerine getirirler (Organ ve Yegen, 2013: 243).

Vergi bilinci, yükümlülerin vergiye karşı tutumlarını belirleyen önemli faktörler arasında bulunmaktadır. Vergilemenin beyan esasıyla gerçekleştirildiği ülkelerde mükelleflerin vergi yükümlülüğünü doğru biçimde yerine getirmesi devletin fonksiyonlarını icra etmede hayati önem taşımaktadır. Mükelleflerin vergi ahlâk düzeyinin azalması, devletin vergileme hedeflerinden sapmalara neden olacak, vergi tahsilatını azaltacak ve vergi

sisteminin başarısını düşürecektir. Genel literatür incelendiğinde, vergi bilinci oluşmuş toplumlarda mükellefin vergiyi titizlikle ödediği gözlenirken, vergi bilinci oluşmamış toplumda ise vergiyi bir yük olarak algılayan mükellefin vergi ödemekten kaçındığı görülmüştür. Vergi bilinci yerleşmiş toplumda mükellef önce kendini sonra yakınındaki mükellefleri denetleyecek ve kendinin de diğer mükellefler tarafından denetlendiğini bildiğinden dolayı otokontrol mekanizması oluşacaktır (Serinkan ve Erdoğan, 2017: 527). Bu durum gelir idarelerinin denetim yükünü hafifletecektir (Güner, 2008: 8).

Vergi bilinci ve vergi ahlakının yüksek olduğu bir toplumda mükelleflerin vergisel ödevlerini kendiliğinden yerine getirmeleri idarenin iş yükünün hafiflemesini sağlayacaktır. Bu durum, vergi toplama maliyetini azaltacak ve vergilendirme sürecinin aksamadan hızlı bir şekilde tamamlanması sağlandığı için idareye daha verimli çalışma olanağı sunacaktır. Vergi bilinç ve vergi ahlak düzeyi düşük olan bir toplumda ise idare, toplamayı düşündüğü vergi miktarı kadar vergi tahsil edemeyecek ve devletin bütçesinde açık meydana gelecektir. Bu durum devlet tarafından sunulan kamu hizmetlerinin aksamasına neden olabileceği gibi söz konusu açığı kapatmak için verimsiz özelleştirmelerin yapılmasına, para basılmasına, iç ya da dış borçlanmaya gidilmesine de neden olabilecektir (Organ ve Yegen, 2013: 244). Vergi bilinci ve vergi ahlakının seviyesi ile kayıt dışı ekonominin büyüklüğü arasındaki bağlantıyı araştıran çalışmalar, vergi bilinci ve vergi ahlakının yüksek olduğu toplumlarda kayıt dışı ekonomi ve vergi kaçakçılığının boyutlarının daha az olduğunu göstermiştir (Güner, 2008: 1). Yani toplumda vergi bilinci ve vergi ahlakının düşük olması her şekilde bir takım olumsuzluklara neden olmaktadır. Bu olumsuzluklarla karşı karşıya kalmamak için toplumlardaki bireylerde vergi bilinci ve vergi ahlakı düzeylerinin olabildiğince yüksek olması gerekmektedir (Organ ve Yegen, 2013: 244).

2. Vergide Kamu Otoritesine Duyulan Güvenin Vergileme Açısından Önemi

Yükümlülerin hükümete, yasal sisteme, memur ve bürokratlara güveniyor olmaları devlete olan güvenlerini ve bağlılıklarını arttıracaktır. Devlete olan güven ve bağlılığın artması ise vergi ahlakını ve bunun sonucu olarak yükümlülerin vergiye gönüllü uyumunu olumlu yönde etkileyecektir (Bilgin, 2011: 178).

Hükümetin aldığı kararlar ve vergiler ile ilgili çıkarılan kanun ve yönetmelikler, bireylerin vergi bilincini etkileyebilecek politik ve

siyasi faktörler arasında yer almaktadır. Siyasi gücü elinde bulunduran hükümetler tarafından vergileme, kamu hizmetleri, kamu harcamaları ile ilgili alınan kararlar bireylerin vergiye gönüllü uyumu üzerinde önemli bir etkiye sahip olur. Ülkeyi yöneten siyasi iktidar tarafından alınan siyasi kararlar bireyler tarafından benimsenirse, kişilerin vergiye karşı olumlu tavır takınmaları sağlanır; aksi durumda ise, vergiye karşı direnç gösterme eğilimi meydana gelecektir (Taytak, 2010: 500).

İktidardaki siyasi partiye oy vermiş olan vergi mükelleflerinin vergisel kararlara uyumu, oy vermemiş olan mükelleflere göre daha yüksektir. Çünkü psikolojik açıdan, desteklenen siyasal partinin karar ve programlarını savunmak doğal bir sonuçtur. Benzer şekilde, iktidardaki siyasal partiyi desteklemeyen mükellefler, hükümetin mali kararlarına karşı çıkma eğiliminde olurlar. Bu nedenle, vergi karşısında gösterilecek davranışın yönünü belirlemesi açısından siyasal iktidarın kabulü önem arz etmektedir. Fakat siyasal iktidarın vergisel düzenlemeleri mükelleflerin kabul edebileceği düzeyleri aştığında, mükellefler siyasal iktidardan desteklerini çekebilecekleri gibi, vergi karşısında daha dirençli davranışlara yönelebileceklerdir. Yani, seçmenlerin büyük bir çoğunluğunun desteğine sahip olan bir siyasi otorite, ülkedeki vergi ahlâkını yükseltmek istiyorsa, maliye politikalarını belirlerken finansal durumu dikkate aldığı kadar, vergi ödeyen vatandaşların beklentilerini de dikkate almak zorundadır (Tosuner ve Demir, 2009: 6-7). Yanlış uygulanan ekonomik ve mali politika uygulamaları sonucunda vergi gelirlerinin etkin kullanılmadığına dair oluşan inanç, mükelleflerin vergiye karşı dirençlerini arttırmaktadır (Türgay, 2011: 307). Eğer devletin kötü yönetildiği, alınan vergilerin israf edildiği, verimli olarak değerlendirilip harcanmadığı şeklinde genel bir düşünce oluşursa, yükümlü vergi vermekten kaçınacaktır. Eğer kişiler ödediği verginin verimli alanlara yöneldiğini görür ve yine vergilerle yürütülen kamu hizmetinden yararlanma imkânı bulabilirlerse, vergiye karşı dirençleri hafifleyebilecektir (Çataloluk, 2008: 219-227).

Siyasi otoritenin vergileme konusunda yükümlüler arasında adil ve eşit yaklaşımları, siyasi güvenin artmasını sağlarken bu durum yükümlülerin vergi ödeme eğilimlerine de olumlu yansımaktadır (Kitapçı, 2015: 224). Yukarıda belirtildiği gibi, yükümlüler kamu otoritesine güvenip ödediği vergilerin verimli alanlarda kullanıldığına da inanırsa vergiye gönüllü uyum sağlayabilirler. Aksi halde yükümlüler vergi gelirlerinin hükümet

tarafından etkin olmayan bir şekilde harcandığını düşünürlerse, mümkün olduğunca daha az vergi ödemeyi tercih edebilirler. Bu tür davranış bir ülkede kayıt dışı ekonomik faaliyet düzeyini artırabilir (Erkuş ve Karagöz, 2009: 129).

3. Literatür Özeti

Bu alanda yapılmış çalışmalar arasında önemli olanlardan bazılarına değinilecek olursa;

Vergi ahlakı üzerine yapılan çalışmalardan bazıları şu şekildedir: Saruç (2003), yaptığı çalışmada vergi ahlakının vergi kaçakçılığı üzerinde önemli bir etkisi olduğunu ve yüksek vergi ahlakına sahip kişilerin vergi kaçırmaya daha az meyilli olduğunu, düşük vergi ahlakına sahip olanların ise daha fazla vergi kaçırmaya meyilli olduğunu ileri sürmüştür. Savaşan ve Odabaş (2005), serbest muhasebeci mali müşavirler ve vergi denetim elemanları ile Türkiye’de vergi kayıp kaçaklarının nedenleri üzerine yapmış oldukları çalışmada, vergi ahlakının bu nedenler arasında ilk sıralarda yer aldığını belirtmişlerdir. Frey ve Torgler (2007), 30 Batı ve Doğu Avrupa ülkesini kapsayan çalışmalarında vergi kaçakçılığı ve vergi ahlakı arasında yüksek bir ilişki tespit etmişlerdir. Çalışmaya göre vergi ahlakı düşük olan ülkelerde vergi kaçırma eğilimleri daha yüksektir. Bir toplumda vergi konusunda devlete olan güvenin artmasının vergi ahlakını olumlu şekilde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Organ ve Yegen (2013), Türkiye’de muhasebe meslek mensuplarına yapmış oldukları çalışma sonucunda ülkemizde vergi ahlakının artması halinde, mükelleflerin vergi ödemeye karşı daha istekli olacakları sonucuna ulaşılmıştır. Öz Yalama ve Gümüş (2013), Eskişehir’de vergi kaçırma eğilimini etkileyen faktörler üzerine yaptıkları çalışmada, vergi kaçırmanın yanlış bir davranış olduğu ve sonucunda suçluluk duygusunun hissedilmesinin vergi kaçırma eğilimini azalttığı önermelerini mükelleflere yöneltmişlerdir. Ankete katılan mükelleflerin % 71’i vergi ahlakının arttırılmasının vergi kaçakçılığını azaltacağını düşünmektedir.

Vergi bilinci üzerine yapılan çalışmalardan bazıları şu şekildedir: Savaşan ve Odabaşı (2005), yapmış oldukları çalışmada Türkiye’de vergi kayıp ve kaçaklarının nedenleri arasında ilk üç sırada vergi bilincinin eksikliğinin yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır. Ömürbek vd., (2007), Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi dördüncü sınıf öğrencilerine vergi ödemeyi belirleyen faktörler üzerine yaptıkları çalışmada; vergi bilincinin vergi ödemeyi belirleyen en önemli faktörler arasında yer aldığını tespit etmişlerdir. Çalışmaya göre vergi ödemeyi veya ödememeyi

belirleyen en önemli faktörler sırasıyla, ödenen vergilerin çok açık ve net olarak nerelerde kullanıldığının bilinmesi, daha şeffaf ve hesap verebilir devlet yönetimidir. Organ ve Yegen (2013), yapmış oldukları çalışma sonucunda ülkemizde vergi bilinci artması halinde mükelleflerin vergi ödemeye karşı daha istekli olacakları sonucuna ulaşmışlardır. Serinkan ve Erdoğan (2017), çalışmalarında vergi bilinci oluşmuş toplumlarda mükellefin vergiyi titizlikle ödediğini ifade etmişler, vergi bilinci oluşmamış toplumda ise vergiyi bir yük olarak algılayan mükellefin vergi ödemekten kaçındığı sonucuna ulaşmışlardır.

Vergileme konusunda kamu otoritesine duyulan güven hakkında yapılmış çalışmalardan bazıları şu şekildedir: Torgler (2004), Aysa ülkelerinde vergi ahlakını etkileyen faktörler üzerine yapmış olduğu çalışmada, vergilemede hükümete ve yasal sisteme duyulan güvenin vergi ahlakını olumlu etkilediği sonucuna ulaşmıştır. McGee ve Rossi (2006), Arjantin’de hukuk, ekonomi ve işletme bölümlerinde eğitim gören öğrenciler üzerine yapmış oldukları çalışmada, hükümet sisteminin bozuk ve insan haklarının ihlal edildiğini düşünen kişilerin vergi kaçırmaya daha meyilli olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Hazman (2009), yapmış olduğu çalışma sonucunda, mükelleflerin devlet politikalarının başarısız olduğunu düşünmelerinin, vergiye karşı olumsuz tavır takınmalarına neden olduğunu tespit etmişlerdir. Bilgin (2011), Türkiye’de vergi ahlakını etkileyen faktörleri tespit etmek amacıyla yapmış olduğu çalışmasında; siyasete ve demokrasiye önem veren, hükümete güvenen bireylerin vergi ödeme konusunda daha fazla istekli olduğunu belirlemiştir. Bu değişkenlerden siyasetin önemi ve hükümete güven değişkenlerinin anlamlı çıkması, yükümlülerin kamu idaresine yönelik güvenin sağlanması durumunda vergi ödeme konusunda daha fazla istekli olacaklarını göstermektedir.

Aşan (2014), yapmış olduğu çalışmada kamu otoritesinin adil, saydam, gerçekçi ve hoşgörülü uygulamaları sayesinde mükelleflere karşı sorumluluğunu yerine getirdiğini ve bunun neticesinde toplumun vergiye gönüllü uyum düzeyinin artabileceğini ifade etmiştir. Çalışmaya göre, kamu otoritesi vergi sistemindeki karışıklığı azaltacak düzenlemelere gitmelidir. Gerçekçi, uygulanabilir vergi politikaları geliştirmesiyle birlikte kamu otoritesine güven duygusu arttırabilmektedir. Korlu vd., (2016), yapmış oldukları çalışmada, Bursa’da yaşayan vatandaşların yerel vergi bilincini belirleyen en önemli faktörün “adalet ve eşitlik” olduğunu tespit etmişlerdir.

Çalışmaya göre, adalet ve eşitlik konusundaki algının gelişmesi ve yerleşmesi için halkı bilgilendirmek, belediyeye güven duymalarını sağlamak ve belediye yönetimini benimsetmek vergisel sorunların çözümünde yerel yönetime yardımcı olacaktır.

Demografik faktörler vergi ahlakı davranışını önemli ölçüde belirlemektedir. Demografik faktörlerden birisi de yaştır. Bu konuda yapılan araştırmaya göre genelde yaşlı insanların, vergisel konularda cezai yaptırımlara karşı daha duyarlı oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Dolayısıyla vergi ahlakı ile yaş arasında anlamlı bir ilişki vardır (Torgler, 2004: 253). Orviska ve Hudson (2002), tarafından vergi kaçakçılığı konusunda yapılan anket çalışmasına göre; vergi kaçırmanın yaşlı insanlar arasında daha az görüldüğü, bunun nedeninin de yaşlıların gençlere göre vergi kaçırmanın yanlış bir davranış olduğuna daha çok inandığı ve yaşlı insanların yakalanmaktan daha çok korktuğu ifade edilmektedir. İpek ve Kaynar (2009), yapmış oldukları çalışmada, Çanakkale ilindeki yükümlülerin vergi uyumları üzerinde demografik unsurların etkili olduğunu tespit etmişlerdir. Yaşın vergi uyumu üzerindeki etkileri açısından, özellikle 50 yaş ve üzeri yükümlülerin vergi mevzuatını basit ve anlaşılır bulmadığı, aynı şekilde vergi sisteminin ekonomik gelişmelere uyum sağlamadığı yönündeki düşüncelerinin olduğu tespit edilmiştir. Bilgin (2011), çalışmasında emeklilerin vergi ahlakının daha yüksek olduğunu tespit etmiştir. Bu durumun sebebi olarak vergi ahlakının genellikle yaş ile birlikte artıyor olması ve emeklilerin yaş ortalamasının da yüksekliği gösterilmiştir.

Cinsiyet ile vergiye gönüllü uyum hakkında yapılan çalışmalar arasında: Ömürbek vd. (2007), yapmış oldukları çalışmada, cinsiyet ile vergi uyumu arasında anlamlı bir ilişkinin varlığını ortaya koymuşlardır. Çalışmaya göre, erkek öğrencilerin kız öğrencilere nazaran vergiye daha fazla uyumlu oldukları ya da vergiyi bir vatandaşlık görevi olarak algıladıkları tespit edilmiştir. Bu çalışmanın aksine Torgler (2004), yapmış olduğu çalışmada, kadınların erkeklere göre vergi konusunda daha fazla uyumlu olduklarını ifade etmiştir. Kadınlar erkeklere göre daha çok risk karşıtı davranışlara sahiplerdir. Bu nedenle kadınlarda vergi ahlakı düzeyinin erkeklere göre daha yüksek olduğu düşünülebilir. Benzer şekilde İpek ve Kaynar (2009), Çanakkale ilindeki kadın yükümlülerin erkek yükümlülere oranla vergisel uyum düzeylerinin daha yüksek olduğunu ifade etmişlerdir. Bu çalışmalardan farklı olarak McGee ve George (2008), yapmış oldukları çalışmada vergi konusunda kadınlar ve erkeklerin eşit duyarlılıklara sahip olduğunu belirtmişlerdir.

Eğitim seviyesi ile mükelleflerin vergi uyumu arasındaki ilişkiye bakılacak olursa, eğitim seviyesi yüksek olan mükelleflerin, vergilerin ekonomik ve sosyal işlevleri konusunda daha bilinçli oldukları ve vergi kaçırma eğilimlerinin daha düşük seviyelerde olduğu ifade edilebilir. Aynı zamanda eğitim düzeyi yüksek olan mükelleflerin yasaları daha kolay anladıkları ve yapılan değişikliklere daha kolay ayak uydurdukları görülmektedir (Tuay ve Güvenç, 2007: 20). Bu durumu destekler şekilde Saruç ve Sağbaş (2003), yapmış oldukları çalışmada eğitim seviyesi yüksek olan kişilerin etik değerlerinin daha yüksek olduğunu ifade etmişlerdir. Bu çalışma neticesinde, vergi kaçırma konusundaki sorunların eğitime ağırlık vererek azaltılabileceği ifade edilebilir.

4. Doğu Karadeniz Bölgesi'ndeki Seçilmiş İllerde Vergi Tahakkuk ve Tahsilat Oranları

Çalışmanın ana kütlesini Samsun, Giresun ve Trabzon illerinde yaşayan vatandaşlar oluşturduğundan vergi tahakkuk ve tahsil rakamları ve oranları bu iller itibariyle incelenecektir.

Tablo 1'de 2011 - 2016 yılları arasında Samsun, Trabzon ve Giresun illerinde genel bütçe vergi gelirleri tahakkuk ve tahsilat rakamlarına yer verilmiştir. Seçili illerin genel bütçe vergi gelirleri tahakkuk ve tahsilat rakamlarının bir önceki yıla göre sürekli artmış olduğu görülmektedir. İllerdeki bu rakamların sıralamasına bakılacak olursa, nüfuslarıyla orantılı bir şekilde Samsun'un her yıl ilk sırada, Trabzon'un ikinci ve Giresun'un üçüncü sırada olduğu görülebilir. Seçili illerden tahsil edilen verginin, Türkiye genelinde toplam tahsilat içindeki ortalama payı Samsun için % 0,60, Trabzon için % 0,35 ve Giresun için % 0,10'dur. Seçili üç ilin toplam vergi hasılatı içindeki payı ise % 1 seviyelerindedir.

Tablo 1 incelenecek olursa, seçili iller arasında tahakkuk eden verginin tahsilata oranları arasında çok büyük fark olmadığı görülmektedir. Ancak çok fark olmamakla birlikte seçili illerde belirtilen yıllar arasında, Samsun'un hep ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Samsun'u ortalama % 2 farkla Trabzon takip etmektedir. Giresun ili ise belirtilen yıllarda seçili iller arasında son sırada yer almaktadır.

Tablo 1. Doğu Karadeniz Bölgesi'ndeki Seçilmiş İllerde 2011-2016 Yılları Arasındaki Tahakkuk-Tahsilat Rakamları ve Oranları (Milyon TL ve %)

Yıllar	Samsun			Trabzon			Giresun		
	Tahakkuk	Tahsilat	Oran	Tahakkuk	Tahsilat	Oran	Tahakkuk	Tahsilat	Oran
2011	1.988,-	1.639,-	82,45	1.282,-	1.031,-	80,44	367,-	288,-	78,53

2012	2.204,-	1.839,-	83,45	1.410,-	1.150,-	81,61	398,-	318,-	79,92
2013	2.462,-	2.052,-	83,35	1.583,-	1.288,-	81,33	449,-	357,-	79,60
2014	2.812,-	2.314,-	82,30	1.837,-	1.481,-	80,62	507,-	396,-	78,09
2015	3.269,-	2.673,-	81,77	2.168,-	1.741,-	80,31	586,-	449,-	76,68
2016	3.774,-	2.922,-	77,42	2.637,-	2.041,-	77,40	713,-	523,-	73,40

Kaynak: http://www.gib.gov.tr/fileadmin/user_upload/VI/GBG1.htm

5. Sosyal Faktörlerin Vergi Tahsilat Oranları İle İlişkisi: Doğu Karadeniz Bölgesi'ndeki Seçilmiş İllerde Bir Araştırma

5.1. Araştırmanın Amacı ve Kapsamı

Bu araştırmanın amacı Doğu Karadeniz Bölgesi'nde seçilmiş illerde yaşayan vatandaşların, vergi bilinci ve vergi ahlakı konularındaki farkındalıklarını incelemek, ayrıca vergisel konularda kamu otoritesine duyulan güven hakkındaki düşüncelerini ortaya koymaktır.

Çalışmanın ana kütlesini Samsun, Giresun ve Trabzon illerinde yaşayan vatandaşlar oluşturmaktadır. Söz konusu illerin 2016 yılındaki güncel merkez il ve ilçe nüfusları Tablo 2'de yer almaktadır.

Tablo 2. 2016 Yılı Araştırma Kapsamındaki İllerin Merkez İl ve İlçe Nüfus Sayıları

İlçe	Toplam Nüfus	Erkek Nüfusu	Kadın Nüfusu
Samsun	1 295 927	640 699	655 228
Giresun	292 614	145 022	147 592
Trabzon	779 379	385 009	394 370
TOPLAM	2 367 920	1 170 730	1 197 190

Kaynak: www.tuik.gov.tr adresindeki verilerden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Söz konusu illerin her birinde vatandaşlarla gerçekleştirilen yüz yüze anket çalışmasının neticesinde toplam 748 adet ankete cevap alınabilmektedir. Bu bakımdan ana kütleyi temsil etme açısından yeter sayıda anket elde edildiği ifade edilebilir.

Araştırmada kullanılan anket formu dört kısımdan oluşmaktadır. İlk kısımda ankete katılan vatandaşların yaş, cinsiyet, eğitim seviyesi, aylık kazanç ve yaşanan şehir gibi soruların yer aldığı demografik değişkenlere yer verilmiştir. İkinci kısımda vergi bilinci konusu, üçüncü kısımda vergi ahlakı konusu ve son kısımda ise vergide kamu otoritesine duyulan güven konusu ile ilgili 5'li likert ölçeğinde tanımlanmış 18 adet önermeye yer verilmiştir. Ölçekte 1:

Kesinlikle Katılmıyorum, 5: Kesinlikle Katılıyorum olarak tanımlanmıştır.

5.2. Araştırma Değişkenleri

Araştırmada hem ankette önceden belirlenmiş olan hem de yapılan faktör analizi neticesinde doğrulanan 3 faktörün ortaya çıktığı görülmektedir. Araştırmanın yazımında kolaylık sağlaması açısından bu faktörler "F" harfi ile ifade edilmiştir. Ortaya çıkan faktörler şu şekilde ifade edilebilir:

- F1: Vergi Bilinci,
- F2: Vergi Ahlakı,
- F3: Vergide Kamu Otoritesine Duyulan Güven,

Hazırlanan anket formundaki 18 adet önermenin üç faktöre eşit şekilde dağılımı gerçekleştirilmiştir. Faktörlere giren önermelere araştırma bulguları ve bulguların değerlendirilmesi başlığı altında ayrıntılı bir şekilde yer verilmiştir.

5.3. Araştırma Hipotezleri ve Verilerin Analiz Edilmesi

Araştırmada test edilmek amacıyla beş hipotez oluşturulmuş ve istatistiksel anlamlılık düzeylerine göre test edilmiştir. Hipotezler oluşturulurken ölçülmek istenen vergi bilinci, vergi ahlakı ve vergide kamu otoritesine duyulan güven konularındaki düşüncelerin farklı olup olmadığı amacından hareket edilmiştir. Araştırmanın temel hipotezleri şu şekildedir:

H₁: Araştırma kapsamında vatandaşların cinsiyetleri açısından vergi bilinci, vergi ahlakı ve vergide kamu otoritesine duyulan güven konularındaki düşünceleri farklıdır.

H₂: Araştırma kapsamında vatandaşların yaşları açısından vergi bilinci, vergi ahlakı ve vergide kamu otoritesine duyulan güven konularındaki düşünceleri farklıdır.

H₃: Araştırma kapsamında vatandaşların eğitim seviyeleri açısından vergi bilinci, vergi ahlakı ve vergide kamu otoritesine duyulan güven konularındaki düşünceleri farklıdır.

H₄: Araştırma kapsamında vatandaşların aylık kazançları açısından vergi bilinci, vergi ahlakı ve vergide kamu otoritesine duyulan güven konularındaki düşünceleri farklıdır.

H₅: Araştırma kapsamında vatandaşların yaşadıkları iller açısından vergi bilinci, vergi ahlakı ve vergide kamu otoritesine duyulan güven konularındaki düşünceleri farklıdır.

Yukarıdaki bilgilerden hareketle araştırmada öncelikle ölçeğin güvenilirlik düzeyinin tespiti için güvenilirlik testi yapılmıştır. Yapılan güvenilirlik testine göre, güvenilirlik katsayısı

Cronbach Alpha değeri 0,871 olarak hesaplanmıştır. Bu sonuca göre ölçeğin “yüksek derecede güvenilir” olduğu ifade edilebilir (Kalaycı, 2006: 125):

Araştırma verilerinin değerlendirilebilmesi için hangi testlerin kullanılacağına karar verilebilmesi açısından verilerin normal dağılıma sahip olup olmadığı, ayrıca verilerin homojenliğinin incelenmesi istatistiksel hesaplamalar için gerekli bir durumdur. Bu bağlamda verilerin normal dağılıma sahip olup olmadığını test etmek amacıyla “Tek Örneklem Kolmogorov Smirnov Testi” yapılmış, test sonucunda anlamlılık satırındaki değerlerin istatistiksel hesaplamalarda sınır değeri kabul edilen 0,05’ten küçük olduğu görülmüştür. Bu durumda verilerin **normal dağılıma sahip olmadığı** ifade edilebilir. Verilerin homojen olup olmadığını test amacıyla ise “Tek Yönlü Varyans Analizi” testinin varyansların homojenliği sekmesi kullanılmıştır. Varyansların homojenliği tablosundaki anlamlılık satırındaki değerlerden, faktörlerin ikisinin homojen olduğu, birinin ise homojen olmadığı anlaşılmıştır. Bu durumda verilerin tamamının **homojen olmadığı** ifade edilebilir.

Yukarıda açıklamalar ışığında verilerin değerlendirilmesinde parametrik olmayan testlerin kullanılacağı anlaşılmaktadır. Araştırma hipotezleri test edilirken bağımsız örneklem için Mann Whitney U testi, Kruskal Wallis H testi ve Spearman Korelasyon analizi uygulanmıştır. Vatandaşların cinsiyetleri açısından vergi bilinci, vergi ahlaki ve vergide kamu otoritesine duyulan güven konularındaki düşüncelerinin farklı olup olmadığını ölçmek amacıyla iki bağımsız değişkene bağlı olarak, Mann Whitney U testi; yaş durumu, eğitim seviyesi, aylık kazanç ve yaşanan şehir açısından ise verilerin değişkenlerle ilişkini ölçmek için ikiden fazla değişkene bağlı olarak Kruskal Wallis H testi kullanılmıştır. Faktörler arasında ilişki olup olmadığını tespit etmek amacıyla ise Spearman Korelasyon analizi uygulanmıştır.

5.4. Araştırma Bulguları, Bulguların Değerlendirilmesi

Araştırma sonuçlarına ilişkin bulgular ve bulguların değerlendirilmesinde öncelikle ankete katılan vatandaşların demografik özelliklerine ilişkin bilgiler sunulmuş ardından vatandaşların vergi bilinci, vergi ahlaki ve vergide kamu otoritesine duyulan güven konularındaki düşünceleri genel olarak aşağıda açıklanmıştır.

Tablo 3. Ankete Katılan Vatandaşların Demografik Özellikleri

**Vergiye Gönüllü Uyumu Etkileyen Sosyal Faktörlerin Vergi Tahsilat Oranları İle İlişkisi:
Doğu Karadeniz Bölgesindeki Seçilmiş İllerde Bir Araştırma**

		Frekans	Yüzde (%)
Cinsiyet	Erkek	460	61,5
	Kadın	288	38,5
	Toplam	748	100
Yaş	12-18	80	10,7
	18-30	336	44,9
	30-60	278	37,2
	60 ve Üzeri	54	7,2
	Toplam	748	100
Aylık Kazanç	0 - 1.500	383	51,2
	1.500 - 5.000	311	41,6
	5.000 - 8.000	46	6,1
	8.000 ve Üzeri	8	1,1
	Toplam	748	100
Eğitim Düzeyi	İlköğretim	195	26,1
	Lise	275	36,8
	Önlisans/Lisans	249	33,3
	Lisansüstü	29	3,9
	Toplam	748	100
Yaşanılan Şehir	Samsun	306	40,9
	Giresun	136	18,2
	Trabzon	306	40,9
	Toplam	748	100

Tablo 3'te ankete katılan vatandaşların demografik özelliklerine ve bunların analiz sonuçlarına yer verilmiştir. Tablodan da anlaşılacağı üzere erkeklerin (% 61,5) ankete katılım oranı daha yüksektir. Ankete genç yaş grubunun (18 - 30 - % 44,9) ilgisinin daha fazla olduğu dikkat çekmektedir. Vatandaşların yarıdan fazlasının (% 51,2) gelirinin asgari ücret düzeyinde olduğu, anket katılımcılarının yarısına yakınının (% 40,9) ise Samsun ve Trabzon illerinde yaşadığı tablodan anlaşılmaktadır.

Tablo 4'te vatandaşların; vergi bilinci, vergi ahlakı ve vergide kamu otoritesine duyulan güven konularıyla ilgili önermelere ilişkin genel yargılarına yer verilmiştir. Tablo oluşturulurken önermelerin yer aldığı faktörlere göre sınıflandırma yapılmıştır.

Tablo 4. Vatandaşların Vergi Bilinci, Vergi Ahlakı ve Vergide Kamu Otoritesinde Duyulan Güvene İlişkin Genel Yargıları

Anketteki Önermeler	N	Ortalama	Std. Sapma
F1: Vergi Bilinci			
Senede devlete toplam ne kadar vergi ödediğimi biliyorum	748	2,7433	1,2455
Bugün ödenmeyen vergiler gelecek nesillerin vergi ve borç yükünü artırmaktadır.	748	3,5816	1,1570
Vergi mevzuatı hakkında yeterince bilgi sahibiyim.	748	2,8503	1,2020
Bir mükellef olarak ödediğim vergilerin tamamının farkındayım.	748	3,0495	1,1680
Ödenen vergiler sayesinde devletin sunduğu kamu hizmeti aksamaz.	748	3,3476	1,1522
Devletten beklediğim hizmetlerin vergilerimi ödeyerek gerçekleşeceğini biliyorum.	748	3,3302	1,2154
F2: Vergi Ahlakı			
Vergi kutsal bir vatandaşlık görevidir.	748	3,8128	1,1300
Vergi kaçırın birini görürsem ayıplarım.	748	3,7834	1,1389
Vergi kaçırduğum duyulursa çok utanırım.	748	3,7848	1,1641
Vergi kaçırmak hırsızlık gibidir.	748	3,9733	1,1155
Elime fırsat geçse de kesinlikle vergi kaçırmam.	748	3,7995	1,1650
Vergi oranları çok yüksek olsa da kesinlikle vergi kaçırmam.	748	3,5321	1,2516
F3: Vergide Kamu Otoritesine Duyulan Güven			
Devletime vergi konusunda güveniyorum.	748	3,0749	1,2737
Ödediğim vergilerin devlet tarafından yerinde kullanıldığına tam olarak inanıyorum.	748	2,8904	1,2184
Türkiye’de az kazananlardan daha az, çok kazananlardan daha çok vergi alındığına inanıyorum.	748	2,7326	1,3653
Ülkemizde vergi yükü tüm topluma eşit olarak dağıtılmaktadır.	748	2,5214	1,2411
Devlet topladığı vergileri tüm toplumun ihtiyaçlarına göre harcamaktadır.	748	2,8382	1,2187
Vergisini tam olarak ödemeyenlerin cezalandırıldığını düşünüyorum.	748	2,6604	1,3640

Tablo 4 incelendiğinde vatandaşların vergi bilinci ve vergi ahlakı konularına ilişkin önermelere genel olarak katıldıkları görülmektedir. Bu bağlamda vatandaşların vergisel konularla ilgili oldukları, yani vergi bilinçlerinin yüksek olduğu ve vergi ahlakına sahip oldukları ifade edilebilir. Ancak vatandaşların senede devlete ödedikleri vergi konusunda (2,74) kararsız kaldıkları da dikkat çekmektedir. Vergilemede kamu otoritesine duyulan güvene ilişkin önermeler incelendiğinde vatandaşların genelde kararsız kaldıkları görülmektedir. Standart sapmalar açısından bakıldığında “Türkiye’de

az kazananadan az çok kazananadan çok vergi alındığına inanıyorum” önermesi en yüksek (1,3653) değere sahiptir. En az standart sapmaya (1,1155) “Vergi kaçırmak hırsızlık gibidir” ifadesi sahiptir.

Genel yargılara ilişkin bulguların değerlendirilmesinin ardından, vatandaşların cinsiyet değişkeni için Mann Whitney U testi, gerçekleştirilmiş ve bulgular analiz edilmiştir.

Tablo 5. Cinsiyet Değişkenine Göre Mann Whitney U testi Sonuçları

Faktörler	Cinsiyet	N	Sıra Ortalaması	Z Değeri	P (Sig)
F1: Vergi Bilinci	Erkek	460	390,36	-2,544	0,011**
	Kadın	288	349,16		
F2: Vergi Ahlakı	Erkek	460	368,92	-0,896	0,370
	Kadın	288	383,42		
F3: Vergide Kamu Otoritesine Duyulan Güv	Erkek	460	352,88	-3,463	0,001*
	Kadın	288	409,03		

* p <0,01 % 1 anlamlılık düzeyinde katılımcıların cinsiyetlerine göre anlamlı farklılık vardır.

** p <0,05 % 5 anlamlılık düzeyinde katılımcıların cinsiyetlerine göre anlamlı farklılık vardır.

Tablo 5'te yer alan Mann Whitney U testi sonuçlarına göre iki faktörde cinsiyete göre anlamlı farklılık ortaya çıkmıştır. Araştırmaya katılan vatandaşların cinsiyetleri ile vergi bilincine ve vergide kamu otoritesine duyulan güvene ilişkin önermeler arasında sırasıyla 0,05 ve 0,01 düzeyinde anlamlı farklılıklar bulunmaktadır. Bu durumda cinsiyet açısından bu faktörler için **H_1 hipotezi kabul edilir.** Anlamlı farklılığın ortaya çıktığı vergi bilinci faktöründe erkeklerin sıra ortalaması (390,36) kadınların sıra ortalaması (349,16)'ndan daha yüksektir. Bu bağlamda erkeklerin vergi bilincinin kadınlardan daha yüksek olduğu ifade edilebilir. Vergide kamu otoritesine duyulan güven faktöründe ise kadınların sıra ortalaması (409,03) erkeklerin sıra ortalaması (352,88)'ndan daha yüksektir. Buna göre kadınların erkeklere göre vergide kamu otoritesinde daha fazla güven duydukları belirtilebilir. McGee ve George (2008) ise kadınlar ve erkeklerin vergi konusunda eşit duyarlılıklara sahip olduğunu tespit etmişlerdir.

Aşağıdaki Tablo 6'da yer alan Kruskal Wallis H testi sonuçları incelenirse her faktörde vatandaşların yaşlarına göre anlamlı farklılıkların ortaya çıktığı görülmektedir. Dolayısıyla tüm faktörler için **H_2 hipotezi kabul edilir.**

Tablo 6. Yaş Değişkenine Göre Kruskal Wallis H Testi Sonuçları

Faktörler	Yaş	N	Sıra Ort.	Serbestlik Der.	χ^2 Değeri	P (Sig)
F1: Vergi Bilinci	12 - 18	80	301,17	3	23,174	0,000*
	18 - 30	336	355,26			
	30 - 60	278	405,53			
	60 +	54	443,08			
F2: Vergi Ahlakı	12 - 18	80	326,67	3	23,877	0,000*
	18 - 30	336	343,83			
	30 - 60	278	419,15			
	60 +	54	406,33			
F3: Vergide Kamu Otoritesine Duyulan Güven	12 - 18	80	421,67	3	7,070	0,070**
	18 - 30	336	363,60			
	30 - 60	278	365,72			
	60 +	54	415,76			

* $p < 0,01$ % 1 anlamlılık düzeyinde katılımcıların yaşlarına göre anlamlı farklılık vardır.

** $p < 0,05$ % 5 anlamlılık düzeyinde katılımcıların yaşlarına göre anlamlı farklılık vardır.

Sonuçlar incelenecek olursa; vergi bilinci faktöründe en yüksek sıra ortalaması 30 ile 60 ve üzeri yaş grubuna aittir. Dolayısıyla diğer yaş gruplarına göre bu yaş grubunun vergi bilinci konusuna daha duyarlı oldukları ifade edilebilir. Vergi ahlakı faktöründe en yüksek sıra ortalaması 30 ile 60 ve üzeri yaş grubuna aittir. Diğer yaş gruplarına göre orta yaş grubunun vergi ahlakı konusunda daha duyarlı oldukları görülmektedir. Vergide kamu otoritesine en çok güven duyan yaş grubu ise 12 - 18 ve 60 yaş ve üzeri grubudur. Bu sonuçları destekler şekilde Orviska ve Hudson (2002), Bilgin (2011) çalışmalarında yaşlı ve emekli insanların vergi ahlakının daha yüksek olduğunu tespit etmişlerdir.

Yaş değişkenine ilişkin gerçekleştirilen analiz ve yorumlamaların ardından, vatandaşların eğitim seviyesi değişkenine göre Kruskal Wallis H testi gerçekleştirilmiştir. Bu sonuçlar Tablo 7'de yer almaktadır.

Tablo 7'de yer alan test sonuçları incelenecek olursa, tüm faktörlerde vatandaşların eğitim seviyelerine göre anlamlı farklılıkların ortaya çıktığı görülmektedir. Diğer bir ifadeyle bu faktörler için **H_3 hipotezi kabul edilir.**

Tablo 7'de yer alan sonuçlara göre, vergi bilinci faktöründe lisansüstü eğitim seviyesindeki vatandaşların sıra ortalaması (487,21) diğer eğitim seviyesindeki vatandaşlara göre daha yüksektir. Bu bağlamda lisansüstü eğitim seviyesindeki vatandaşların vergi bilinçlerinin diğer eğitim seviyesindekilere göre daha yüksek olduğu ifade edilebilir.

**Vergiye Gönüllü Uyumu Etkileyen Sosyal Faktörlerin Vergi Tahsilat Oranları İle İlişkisi:
Doğu Karadeniz Bölgesindeki Seçilmiş İllerde Bir Araştırma**

Tablo 7. Eğitim Seviyesi Değişkenine Göre Kruskal Wallis H Testi Sonuçları

Faktörler	Eğitim Seviyesi	N	Sıra Ort.	Serbestlik Der.	χ^2 Değeri	P (Sig)
F1: Vergi Bilinci	İlköğretim	195	367,10	3	12,150	0,007*
	Lise	275	353,44			
	Önlisans/Lisans	249	390,43			
	Lisansüstü	29	487,21			
F2: Vergi Ahlakı	İlköğretim	195	398,49	3	7,166	0,067**
	Lise	275	351,42			
	Önlisans/Lisans	249	375,33			
	Lisansüstü	29	424,93			
F3: Vergide Kamu Otoritesine Duyulan Güv.	İlköğretim	195	419,76	3	11,931	0,008*
	Lise	275	362,82			
	Önlisans/Lisans	249	355,79			
	Lisansüstü	29	341,60			

* $p < 0,01$ % 1 anlamlılık düzeyinde katılımcıların eğitim seviyelerine göre anlamlı farklılık vardır.

** $p < 0,05$ % 5 anlamlılık düzeyinde katılımcıların eğitim seviyelerine göre anlamlı farklılık vardır.

Vergi ahlakı faktörüne bakıldığında, benzer şekilde lisansüstü eğitim seviyesindeki vatandaşların (424,93) diğer eğitim seviyesindeki vatandaşlara göre daha fazla hassasiyet gösterdikleri ifade edilebilir. Ancak vergide kamu otoritesine duyulan güven faktörüne bakıldığında ilköğretim seviyesindeki vatandaşların (419,76) diğer eğitim seviyesindeki vatandaşlara göre vergisel konularda kamu otoritesine daha fazla güven duydukları görülmektedir. Bu sonuçlar Tuay ve Güvenç (2007), Saruç ve Sağbaş (2003)'ün yapmış oldukları çalışma sonuçlarıyla da desteklenmektedir.

Araştırmada ankete katılan vatandaşların aylık kazançlarına göre anlamlı farklılıklar olup olmadığını test edebilmek için Kruskal Wallis H Testi gerçekleştirilmiştir. Tablo 8'de bu teste ilişkin sonuçlar yer almaktadır. Tablo 8 incelendiğinde iki faktörde aylık kazanç değişkenine göre anlamlı farklılıkların ortaya çıktığı görülmektedir. Dolayısıyla bu faktörler için **H_4 hipotezi kabul edilir.**

Tablo 8. Aylık Kazanç Değişkenine Göre Kruskal Wallis H Testi Sonuçları

Faktörler	Aylık Kazanç	N	Sıra Ort.	Serbestlik Der.	χ^2 Değeri	P (Sig)
F1: Vergi Bilinci	0 - 1.500	383	336,91	3	24,085	0,000*
	1.500 - 5.000	311	411,85			
	5.000 - 8.000	46	424,79			
	8.000 ve üzeri	8	433,00			
F2: Vergi Ahlakı	0 - 1.500	383	374,75	3	0,072	0,995
	1.500 - 5.000	311	373,22			

	5.000 – 8.000	46	378,20			
	8.000 ve üzeri	8	390,94			
F3: Kamu Otoritesine Duyulan Güven	0 – 1.500	383	389,39	3	9,997	0,019**
	1.500 – 5.000	311	358,58			
	5.000 – 8.000	46	329,92			
	8.000 ve üzeri	8	536,63			

* p<0,01 % 1 anlamlılık düzeyinde katılımcıların aylık kazançlarına göre anlamlı farklılık vardır.

** p<0,05 % 5 anlamlılık düzeyinde katılımcıların aylık kazançlarına göre anlamlı farklılık vardır.

Tablo 8 incelendiğinde aylık kazancı 8.000,-TL ve üzeri olan vatandaşların (433,00) diğer kazanç gruplarındaki vatandaşlara göre vergi bilinci konusunda daha duyarlı olduğu anlaşılmaktadır. Ankete katılan vatandaşlardan yine aylık kazancı 8.000,-TL ve üzeri olan vatandaşların (536,63) diğer kazanç gruplarındaki vatandaşlara göre kamu otoritesine vergisel konularda daha fazla güvendikleri Tablo 8'den anlaşılmaktadır. Vergi ahlakı bakımından ise aylık kazanç değişkeni bakımından anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir.

Tablo 9. Yaşanılan Şehir Değişkenine Göre Kruskal Wallis H Testi Sonuçları

Faktörler	Yaşanılan Şehir	N	Sıra Ort.	Serbestlik Der.	χ^2 Değeri	P (Sig)
F1: Vergi Bilinci	Samsun	306	386,67	2	6,653	0,036**
	Giresun	136	331,69			
	Trabzon	306	381,36			
F2: Vergi Ahlakı	Samsun	306	377,53	2	3,701	0,157
	Giresun	136	343,24			
	Trabzon	306	385,36			
F3: Vergide Kamu Otoritesine Duyulan Güven	Samsun	306	406,53	2	13,344	0,001*
	Giresun	136	330,92			
	Trabzon	306	361,84			

* p<0,01 % 1 anlamlılık düzeyinde katılımcıların yaşadıkları şehre göre anlamlı farklılık vardır.

** p<0,05 % 5 anlamlılık düzeyinde katılımcıların yaşadıkları şehre göre anlamlı farklılık vardır.

Tablo 9'daki sonuçlar incelenecek olursa iki faktörde vatandaşların yaşadıkları şehirlere göre anlamlı farklılıklar olduğu görülmektedir. Bu iki faktör için ***H₀ hipotezi kabul edilir.***

Sıra ortalamaları bakımından Samsun ve Trabzon illeri birbirlerine çok yakın olmakla birlikte Samsun ilinde yaşayan vatandaşların (386,67) diğer illerde yaşayan vatandaşlara göre vergi bilinçlerinin daha yüksek olduğu Tablo 9'daki sonuçlardan anlaşılmaktadır. Benzer şekilde Samsun ilinde yaşayan vatandaşların (406,53) diğer illerde yaşayan vatandaşlara göre vergisel konularda kamu otoritesine daha fazla güvendikleri araştırma sonuçlarına dayanılarak ifade edilebilir.

Bulunan bu sonuçların illerin vergi tahakkuk ve tahsilat rakamları ve oranlarıyla da uyumlu olduğu ifade edilebilir (Çok fark olmamakla birlikte seçilen illerde belirtilen yıllar arasında, Samsun hep ilk sırada yer almaktadır. Samsun ortalama % 2 farkla Trabzon takip etmektedir. Son olarak da Giresun ili belirtilen yıllarda seçili iller arasında son sırada yer almaktadır).

Tablo 10. Faktörler Arasındaki İlişkinin Spearman Korelasyon Analizi Sonuçları

Faktörler		F1	F2	F3
F1	r	1	0,314	0,323
	p		0,000*	0,000*
F2	r		1	0,281
	p			0,000*
F3	r			1
	p			

* p<0,01 % 1 düzeyinde anlamlı ilişki vardır.

Tablo 10 incelendiğinde; tüm faktörler arasında anlamlı ve pozitif ilişkiler olduğu görülmektedir. Ancak korelasyon katsayılarının 0,5'in altında olması nedeniyle bu ilişkilerin yüksek düzeyde olmadığı tespit edilmiştir.

6. Sonuç

Vergiye gönüllü uyumu arttıracak sosyal faktörler arasında vergi bilinci, vergi ahlakı ve vergileme konusunda kamu otoritesine duyulan güven kavramları yer almaktadır. Yapılan ulusal ve uluslararası çalışmalar vergiye gönüllü uyumu arttırmak için ekonomik ve mali faktörler gibi sosyal faktörlerin de oldukça önemli olduğunu ortaya koymuştur. Vergi bilinci ve ahlakı yüksek ve vergileme konusunda devlete güven duygusu oluşmuş olan yükümlülerin vergiye uyumunun daha kolay olduğu yapılan çalışmalarda da sıkça dile getirilmektedir.

Bu çalışmada öncelikle, vergi bilinci ve ahlakı ile vergileme konusunda kamu otoritesine duyulan güven konularının Doğu Karadeniz Bölgesi'nde seçilmiş illerde yaşayan vatandaşların yaş, cinsiyet, eğitim durumu ve gelir seviyesi gibi demografik faktörlerle ilişkisi ele alınarak bu illerde yaşayan vatandaşların söz konusu konularda farkındalıkları ve düşünceleri tespit edilmiştir. Daha sonra bu durumun illerin vergi tahakkuk-tahsilat oranları ile ilişkisi ortaya konulmuştur.

Çalışma kapsamında ele alınan illerde yaşayan vatandaşların vergi bilinci, ahlakı ve kamu otoritesine duyulan güven konuları yaş, cinsiyet, eğitim durumu ve gelir seviyesi gibi demografik faktörler ile

ilişkisi araştırılmıştır. Bulunan sonuçlara göre, cinsiyet ile vergi bilinci, ahlaki ve kamu otoritesine duyulan güven faktörleri arasında anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. Erkeklerin kadınlara göre vergi bilincinin daha yüksek olduğu, buna karşılık kadınların da erkeklere göre vergi ahlakının daha yüksek olduğu ve vergileme konusunda kamu otoritesine daha fazla güvendikleri sonucuna ulaşılmıştır. Söz konusu illerde yaşayan vatandaşların yaşları ile vergi bilinci, ahlaki ve kamu otoritesine duyulan güven faktörleri arasında anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. Buna göre 30 yaş üzerindeki vatandaşların vergi bilinci ve ahlakının gençlere oranla daha yüksek olduğu, gençler ile 60 yaş ve üzeri vatandaşların da vergileme konusunda devlete daha fazla güven duydukları sonucuna ulaşılmıştır.

Yine çalışma sonuçlarına göre eğitim seviyesi ile vergi bilinci, ahlaki ve kamu otoritesine güven duygusu arasında anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. Buna göre vergi bilinci ve ahlaki en yüksek olan vatandaşlar lisansüstü eğitim seviyesine sahiptir. Bunları lisans ve ön lisans eğitime sahip olanlar takip etmektedir. Vergileme konusunda kamu otoritesine duyulan güven konusunda durum tam tersi olup, eğitim seviyesi düştükçe vergileme konusunda güvenin daha da arttığı, buna karşılık eğitim seviyesi yükseldikçe kişilerin kamu otoritesine vergileme konusundaki duyduğu güven duygusunun diğerlerine göre azaldığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu konuda devlete en fazla güvenen kesim ilköğretim seviyesindeki vatandaşlardır. Gelir seviyesi ile vergi bilinci ve kamu otoritesine duyulan güven arasında anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. Buna göre, kazancı 0 ile 1.500,-TL arasında, yani en fazla asgari ücret seviyesinde olanların vergi bilinci üst gelir gruplarındaki vatandaşlara göre oldukça düşük çıkmıştır. Bununla beraber vergileme konusunda kamu otoritesine en fazla güvenenler, diğerlerine göre oldukça yüksek farkla aylık gelir seviyesi yüksek olan (+ 8.000,-TL) vatandaşlardır.

Seçili iller arasında vergi bilinci konusunda Samsun ve Trabzon illeri hemen hemen aynı seviyede olmasına rağmen Samsun az farkla önde yer almıştır. Giresun ili vergi bilinci açısından diğer iki ilin gerisinde kalmıştır. Vergi ahlakı açısından iller arasında anlamlı farklılık tespit edilememiştir. Vergileme konusunda kamu otoritesine en fazla güvenen iller sırasıyla Samsun, Trabzon ve Giresun'dur. Bu sonuçlarla beraber son 6 yılın genel bütçe vergi gelirleri tahakkuk-tahsilat oranlarına bakılacak olursa, bu üç ilin rakamları birbirine çok yakın olmasına rağmen Samsun hep ilk sırada, Trabzon ikinci ve Giresun üçüncü sırada yer aldığı görülmektedir. Bu sonuç illerde yaşayan vatandaşların vergi bilincinin ve bu konuda kamu

otoritesine duydukları güvenin artmasıyla vergi tahsil oranlarının da artacağı anlamına gelmektedir.

Genel bir değerlendirme yapılacak olursa, vergi bilinci ve vergi ahlakı kavramlarının birbirini tamamladığı görülmektedir. Vergi konusunda bilinçli vatandaşların vergi ahlaklarının da oluştuğu ifade edilebilir. Sonuç olarak seçili illerde; vergi bilinci, vergi ahlakı ve vergileme konusunda kamu otoritesine duyulan güven ile vergi tahakkuk-tahsilat oranları arasında da anlamlı bir uyumun olduğu ifade edilebilir. Dolayısıyla devletin kamu harcamalarının genel finansman kaynağı olan vergi gelirlerini arttırması için, tüm toplumun vergi bilincini ve ahlakını arttırmaya yönelik çalışmalar yapması ve vergi idaresinin vergileme konusunda daha adil, şeffaf ve mükellef lehine hizmet sunması gerekmektedir. Bunun neticesinde vergileme konusunda kamu otoritesine duyulan güvenin artması sağlanabilir.

Kaynakça

AKTAN, C. C. (2012), Vergi Psikolojisinin Temelleri ve Vergi Ahlakı, www.canaktan.org/ekonomi/kamu_maliyesi/vergi-psiko/vergi-psik.pdf, adresinden alındı (15.04.2017).

AŞAN, S. (2014), "Mükellef ve Kamu Otoritesi Açısından Vergi Ahlakının Değerlendirilmesi". *Journal of Life Economics*, Cilt 1, ss. 69-79.

BİLGİN, H. K. (2011), "Türkiye'de Vergi Ahlakının Belirleyicileri". *ODTÜ Gelişme Dergisi*, Ağustos, Sayı 38, ss. 167-190.

ÇATALOLUK, C. (2008), "Vergi Karşısında Mükelleflerin Tutum ve Davranışları". *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 20, ss. 228-242.

ERKUŞ, H. ve KARAGÖZ, K. (2009), "Türkiye'de Kayıt Dışı Ekonomi ve Vergi Kaybının Tahmini". *Maliye Dergisi*, Ocak-Haziran, Sayı 156, ss. 126-140.

FREY, B. S. ve TORGLER, B. (2007), "Tax Morale and Conditional Cooperation, *Journal of Comparative Economics*", Vol. 35 No: 1, ss. 136-159.

GİRAY, F. (2016), *Vergi Teşvik Sistemi ve Uygulamaları*, 3. Baskı, Ekin Yayın, Bursa.

GÜNER, Ü. (2008), *Türkiye'de Vergi Bilincinin ve Vergi Ahlakının Oluşmasında Gelir İdaresinin Rolü*, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

HAZMAN, G. G. (2009), "Vergi Bilincini Etkileyen Muhtemel Dışsal Etkenlerin Lojistik Regresyon Analizi ile Tespiti". *Akademik İncelemeler*, Cilt 4, Sayı: 1, ss. 53-71.

KALAYCI, Ş. (2006), *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*, Asil Yayın Dağıtım, Ankara.

KİTAPÇI, İ. (2015), *Vergi Etiği Vergi Psikolojisi, Verginin Sosyo-Psikolojik Teorisi*, 3. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

KORLU, R. K., ÇETİNKAYA, Ö. ve GERÇEK, A., (2016), "Yerel Vergi Bilincinin Faktör Analizi ile Değerlendirilmesi: Bursa Örneği". *Yönetim Bilimleri Dergisi*, Cilt 14, Sayı: 28, ss. 443-465.

İPEK, S. ve KAYNAR, İ. (2009), "Demografik Faktörlerin Vergi Uyumuna Etkisi: Bir Anket Çalışmasının Sonuçları", *Maliye Dergisi*, Temmuz-Aralık, Sayı 157, ss. 116-130.

İZGİ, K. ve SARUÇ, N. T. (2011), "Sosyo-Kültürel Faktörlerin Vergi Ahlakı Üzerindeki Etkisi: Üniversite Öğrencilerine Yapılan Anket Çalışması". *Ekonomi Bilimler Dergisi*, Cilt 3, Sayı: 2, 133-142.

MACIEJOVSKY, B. SCHWARZENBERGER, H. ve KIRCHLER, E. (2012), "Rationality Versus Emotions: The Case of Tax Ethics and Compliance". *Journal of Business Ethics*, Vol. 109 No: 3, ss. 339-350.

MCGEE, R. W. ve GEORGE, B. (2008), "Tax Evasion And Ethics: A Survey Of Indian Opinion". *Journal of Accounting, Ethics & Public Policy*, Vol. 9, No: 4, ss. 301-332.

MCGEE, R. W. ve ROSSİ, M. J. (2006), "The Ethics Of Tax Evasion: A Survey Of Law And Business Students In Argentina, The Sixth Annual International Business Research Conference". https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=875892 adresinden alındı (15.01.2018).

ORGAN, İ. ve YEGEN, B. (2013), "Vergi Bilinci Ve Vergi Ahlakı Oluşumunda Muhasebe Meslek Mensuplarının Rolü: Adana Örneği". *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 27, Sayı: 4, ss. 241-270.

ORVİSKA, M. ve HUDSON, J. (2002), "Tax Evasion, Civic Duty and The Law Abiding Citizen". *European Journal of Political Economy*, Vol. 19, ss. 83-102.

ÖMÜR, Ö. M. ve GERÇEK, A. (2017), "Türkiye ve Avrupa Birliği Üyesi Ülkelerde Servet Vergilerinin Karşılaştırılması". *MCBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 15, Sayı: 2, ss. 197-216.

ÖMÜRBEK, N., ÇİÇEK, H. G. ve ÇİÇEK, S. (2007), "Vergi Bilinci Üzerine Bir İnceleme: Üniversite Öğrencileri Üzerinde Yapılan Anketin Bulguları". *Maliye Dergisi*, Cilt 153, ss. 102-122.

ÖZ YALAMA, G. ve GÜMÜŞ, E. (2013), "Vergi Kaçırma Eğilimini Etkileyen Faktörler: Eskişehir'den Bulgular". *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, Cilt 9, Sayı: 20, ss. 77-97.

PEHLİVAN, O. (2015), *Kamu Maliyesi*, Celepler Matbaacılık, Trabzon.

SARUÇ, N. T. (2003), "Vergi Etiğinin Vergi Kaçırma Üzerindeki Etkisi: Deney ve Anket Yöntemiyle Yapılan Bir Araştırma". *Vergi Sorunları*, Cilt 176, ss. 156-166.

SARUÇ, N. T. ve SAĞBAŞ, İ. (2003), "Vergi Etiğinin Ölçümü: Türkiye Üzerine Ampirik Bir Çalışma". *Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt 5, Sayı: 1, ss. 79-96.

SAVAŞAN, F. ve ODABAŞ, H. (2005), "Türkiye'de Vergi Kayıp ve Kaçaklıklarının Nedenleri Üzerine Ampirik Bir Çalışma". *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Cilt 10, ss. 1-28.

SERİNKAN, C. ve ERDOĞAN, M. (2017), "Vergi Bilinci Üzerine Ampirik Bir Araştırma: Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi Örneği". *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 6, Sayı: 4, ss. 515-529.

TAYTAK, M. (2010), "İlköğretim II. Kademe Öğrencilerinde Vergi Bilincinin Tespiti: Ampirik Bir Araştırma". *Maliye Dergisi*, Ocak-Haziran, Sayı: 158, ss. 496-512.

TORGLER, B. (2004), "Tax Morale in Asian Countries", *Journal of Asian Economics*, Vol. 15, No: 2, ss. 237-266.

TOSUNER, M. ve DEMİR, İ. C. (2007), "Toplumsal Bir Olgu Olarak Vergi Ahlakı". *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 9, Sayı: 3, ss. 1-20.

TUAY, E. ve GÜVENÇ, İ. (2007), *Türkiye'de Mükelleflerin Vergiye Bakışı*, Gelir İdaresi Başkanlığı, Mükellef Hizmetleri Daire Başkanlığı, Yayın No:51.

TÜRGAY, T. (2011), *Kamu Gelirleri ve Vergi Politikaları*, Kamu Ekonomisi, Ed. Kökocak, A. Ekin Yayın, Bursa.

http://www.gib.gov.tr/fileadmin/user_upload/VI/GBG1.htm adresinden alındı (05.01.2018).

<http://www.tuik.gov.tr> adresinden alındı (17.01.2018).

